

Dışışleri Bakanı 5 Yıl Aradan Sonra Gymnich Toplantısına Katıldı: Türkiye- AB İlişkilerinde Yeni Bir Dönemin İşareti - Çiğdem Nas

29 Ağustos 2024 tarihinde T.C. Dışışleri Bakanı Hakan Fidan 5 yıl aradan sonra, 1974'te ilk olarak yapıldığı yere atıfla Gymnich olarak da adlandırılan, AB Dışışleri Bakanlarının Gayriresmi toplantısına katıldı. AB Dışışleri Bakanları, Fidan ile bir araya geldikleri çalışma yemeğinde bölgesel meseleleri ve Türkiye-AB ilişkileri için önem taşıyan ortak konuları görüştüler. AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi (DGPYT) Josep Borrell toplantı sonrasındaki basın toplantısında basın mensuplarının beklemesine yol açan gecikmenin de bu çalışma yemeğinin uzun sürmesinden kaynaklandığını söyledi ve özellikle Kıbrıs meselesinin konuşulduğunu belirtti. Toplantı sonrasındaki yorum ve haberlere bakılırsa,

oldukça samimi tartışmaların yaşandığı 3 saat süren yemekte, Türkiye-AB ilişkileri ve Kıbrıs konusunun yanısıra, AB'nin ve Türkiye'nin yakınındaki bölgelerdeki çatışma ve jeopolitik riskler de önemli bir temayı oluşturdu. Ukrayna'da Savaşın bitirilmesi için ilki Zürih'te yapılan Barış zirvesi gibi bir Zirveye Türkiye'nin ev sahipliği yapmak isteyip istemeyeceği de konuşuldu. Bakan Fidan Rusya'nın davetli olmadığı platformların sonuç getirmeyeceğini vurgulayarak Türkiye ve AB arasında Ukrayna Savaşı konusundaki bakış açısı farklılığını ortaya koydu. Yemekte Türkiye'nin üyelik sürecinden de söz edildi. Üyelik hedefinin yeniden canlanabilmesi için siyasi kriterlerin yerine getirilmesi gereğine değinen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararlarının uygulanması gibi konulara vurgu yapan Üye Devletlerin yanısıra, adaylığın alternatifini oluşturan bir stratejik ortaklık gündeme getirilerek, dış politika, göç, enerji, bağlantısallık gibi tematik alanlarda işbirliğinin gereğine vurgu yapıldı.

Gümrük birliğinin güncellenmesi ve vize konularına da değinilse de tüm bu konularda mesafe kat edilmesinin karşısındaki engellerinin başında gelen Kıbrıs konusu tartışmaların odağında yer aldı. Borrell'in basın toplantısında Kıbrıs meselesinde diyalogun önemine dikkat çektiği konuya ilişkin olarak Türkiye-AB ilişkilerinin tıkacı haline gelmesi Üye Devletler tarafından da eleştirildi. Dışişleri Bakanı Fidan ise Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs şartına bağlanmasını kabul etmediğini yineledi. AB'nin Kıbrıs'ta taraflar arasında müzakerelerin yeniden başlaması yönündeki görüşüne karşılık Fidan, bugüne kadar 50 yıldır devam eden müzakerelerde bir sonuç alınmadığını hatırlattı ve Annan Planı'nın Güney Kıbrıs'ta reddedilmesi ve sonrasında verilen sözlerin AB tarafından tutulmadığını da vurguladı. Müzakereler için gerekli parametrelerin ise egemen eşitlik ve uluslararası eşit statü olacağını belirtti.

Türkiye ve AB'yi yakından ilgilendiren İsrail-Hamas Savaşı ve Gazze'deki durum, göç ve Suriyeli sığınmacıların durumu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Schengen vizesi sorunu gibi konular da toplantının gündeminde yer alan diğer konuları oluşturuyor. Gazze konusunda AB bir ateşkesi gerekli görüp iki devletli çözümü desteklese de Türkiye'nin Hamas'a verdiği destek AB'nin resmi tutumu ile çelişiyor. Ancak bu Türkiye ve AB'nin bölgede gerilimi azaltmak ve katliamı durdurmak için işbirliği yapmasını engellemez. Göç konusunda Suriyelilerin ülkelerine dönmeleri için gerekli koşulların sağlanmasına yönelik talepler ise AB

tarafından karşılıksız kalmışa benziyor. Vize konusunda yaşanan sorunlar kamuoyunda ciddi eleştirilere neden olurken, bugüne kadar AB'nin tutumu vizelerin kaldırılması için bir vize serbestliği yol haritasının 2013 yılından beri yürürlükte olduğu ve Türkiye'nin burada yer alan 72 kriterin hepsini henüz tamamlamadığı, yani topun Türkiye'nin sahasında olduğu şeklindeydi. Ancak Borrell-Varhelyi raporu vize sürecinin kolaylaştırılmasına yönelik olarak Üye Devletlerin inisiyatifi ile adımlar atılmasını da önermişti. Vize serbestliğinin sağlanması, iktidar açısından hassas bulunan terör tanımının Avrupa Konseyi standartlarına uyumlu şekilde daraltılması gibi hususları da içerdiği için oldukça zor gözükse de vize sürecinde belirli kategoriler için kolaylıklar sağlanması ve sürecin hızlandırılmasına yönelik kolaylaştırıcı adımların gündemde olduğu görülüyor. Ancak vize konusu genellikle İç İşleri Bakanlıklarının müdahil olduğu ve iç güvenlik endişelerinin hüküm sürdüğü bir alan olmaya devam ediyor.

Gymnich Toplantısına Katılımın Önemi

Türkiye-AB ilişkilerinin durumuna ilişkin DGYPT Borrell ve Avrupa Komisyonu'nun Genişleme Müzakereleri ve Komşuluk Politikasından sorumlu üyesi Varhelyi tarafından hazırlanan rapor geçtiğimiz Kasım ayında yayınlanmıştı. Raporla Türkiye-AB ilişkilerinin işbirliğine dayalı ve karşılıklı olarak fayda getirecek şekilde tesisine yönelik tavsiyeler ve öneriler arasında T.C. Dışişleri Bakanı'nın Gymnich olarak adlandırılan AB Dışişleri Bakanları Gayriresmi toplantılarına davet edilmesi de yer almıştı. Rapor AB liderleri tarafından Nisan ayında görüşülmüş ve Üye Devletler arasında müzakerelerin devamı için AB Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER)e havale edilmişti. Gümrük birliğinin güncellenmesi ve modernizasyonuna ilişkin müzakerelerin başlatılması gibi önerilerin karşısında ise Kıbrıs sorununda çözümsüzlük ve Güney Kıbrıs engeli yer almıştı. Ayrıca Hollanda Parlamentosu da Avrupa Parlamentosu eski Türkiye Raportörü Kati Piri'nin önerisi ile Gümrük Birliğine ilişkin yeni müzakerelerin başlatılmasını Türkiye'nin Demirtaş ve Kavala davalarında AIHM'nin kararlarını uygulaması şartına bağlamıştı. Yani hem siyasi kriterlerdeki gerileme, demokratik denge ve denetleme mekanizmaları, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklerdeki sorunlar, hem de Kıbrıs meselesinin GKRY'nin AB üyesi olması ile bir AB pozisyonu haline gelmesi ve Türkiye'nin yaklaşımı ile uyumsuzluğun yaratmış olduğu çelişkili durum sürecin ilerlemesine engel teşkil ediyordu.

Önce Temmuz ayında yine raporun önerileri arasında yer alan ticaret konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog sürecinin başlatılması ve sonrasında da Dışişleri Bakanının Gymnich toplantısına davet edilmesi raporun hayata geçirilmesi sürecinde yavaş da olsa bazı adımların atılmakta olduğunu gösteriyor. Bu durum daha da temelde uzunca bir süredir Türkiye ile ilişkileri kısık ateşte bekleten AB'nin Türkiye'ye yönelik stratejik körlüğü sonlandırma ve jeopolitik gelişmelerin de etkisi ile stratejik boyutu öncelikli bir yakınlaşma çabası içinde olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye ve AB ilişkilerindeki sorunlar tüm ağırlığıyla devam etse ve aslında bir atılım olarak addedilebilecek bir gelişme ufukta gözükme de, herşeyden önce diyalogun, düzenli temas ve görüş alış verişinin karşılıklı güven ve işbirliği için şart olduğunun kabulü olarak görülebilir. Türkiye, AB üyeliğini stratejik bir hedef olarak görse de, üyeliğin gerektirdiği reformların iktidarın gündeminden tamamen çıktığı ve AB'nin genişleme sürecinin Ukrayna, Moldova ve Gürcistan'a doğru konumlandığı bir ortamda AB ile ilişkilerde üyelik beklentisinin canlanması mümkün gözüküyor. Üyelik hedefi gelecekte bir gün konjonktüre bağlı olarak tekrar gündeme getirilmek üzere saklı kalmak kaydıyla, dış politika, güvenlik, enerji işbirliği, gümrük birliğinin güncellenmesi gibi diğer alanlarda ilerleme sağlanması ilişkilerde son yıllarda yaşanan uzaklaşmanın giderilmesi ve yukarıda da ifade edilen karşılıklı yarara ve işbirliğine dayalı bir ilişkinin yeniden inşası için önem taşıyor.

Türkiye-AB İlişkilerinde Birşeyler mi Değişiyor?

Ankara Anlaşması'nın çerçevesini çizdiği ortaklığa dayanan Türkiye AB ilişkilerinde yeni tür bir ortaklık gündemde. AB jargonu açısından ele alırsak, Ankara Anlaşması ile temeli atılan Ortaklık (Association) sürekli olarak ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi suretiyle Türkiye'nin o dönemki Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) yakınlaştırılmasını hedefliyordu. Anlaşmanın meşhur 28. Maddesi Anlaşmanın işleyişinin Türkiye'nin Topluluğu kuran Antlaşmadan kaynaklanan yükümlülükleri tümüyle kabullenmesini öngörecektik kadar ilerlediğinde, Türkiye'nin üye olma olasılığının taraflarca inceleneceğini belirtiyordu. Yani üyeliğe de hazırlama amacıyla, Türkiye'nin AET ile ilişkisinin giderek geliştirilmesi ve ilerletilmesi söz konusu idi. Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin başından itibaren Alman Hıristiyan Demokratik Birlik Partisi ve Başbakan Merkel, Fransa Cumhurbaşkanı Macron gibi siyasilerin ve bazı düşünce

kuruluşlarının da öne sürdüğü, kimi zaman imtiyazlı ortaklık, özel ortaklık veya stratejik ortaklık gibi kavramlarla tanımlanan ortaklık ise bir "Association" değil de "Partnership" olarak ifade ediliyor. Bu tür ortaklık ise, üyelik olasığını dışlayan, iki tarafı bir sözleşmeye taraf olan iki eşit aktör gibi ele alıp, özellikle AB'nin hayati çıkarları söz konusu olduğunda Türkiye'nin de ihtiyaçlarını gidermeye yönelik ödülleri içerecek şekilde bir işbirliği modelinin geliştirilmesini hedefliyor.

Özellikle müzakerelerin çıkmaza girmesi, Türkiye'nin AB hedefinden uzaklaşması ve 2018'den beri müzakere sürecinin fiilen askıya alınması ile üyelik sürecinin yeniden canlandırılması giderek daha da zorlaştı. Üyelik sürecinin gerektirdiği siyasi koşulluluk ve AB'nin etkisi olarak tanımlanan dönüştürücü etki zayıflasa da, gümrük birliği sorunlarına ve eksikliklerine rağmen halen Türkiye'yi AB'ye bağlayan önemli bir bağı oluşturuyor. AB ise özellikle 2016 mülteci kirzi sonrasında, düzensiz göçün durdurulması konusunda Türkiye'ye ihtiyaç duyar konuma geldi. Öyle ki, Ankara Anlaşması'nda öngörülen Türkiye'de çalışma ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve AET'ye yakınlaştırılması ya da üyelik müzakerelerinin hedeflediği norm ve değerlerin ortaklaşması, yasal ve idari uyumlaştırma ve yakınlaştırma yerini doğrudan fayda sağlayacak konularda işbirliğine, yani al vere dayalı bir ilişki modeline bıraktı.

İlişkilerde siyasi koşulluluk yerine Türkiye'yi bir bölgesel aktör ve komşu ülke, hatta zaman zaman tehditkar bir öteki olarak konumlandırılan yaklaşım çıkar ve faydayı önceliyor. Ancak bu tür bir ilişkinin dahi sadece çıkara indirgenemeyeceği, sürekli ve çok katmanlı bir işbirliğini içeren yeni tür bir ortaklık modelinin dahi belirli ölçüde normatif yönünün olacağını kabul etmek gerekiyor. Yeşil mutabakattan, döngüsel ekonomiye, kişisel verilerin korunmasından, hukukun üstünlüğüne kadar birçok farklı alanda diyalogun işe yaraması ve somut fayda üretebilmesi ortak değerler, normlar ve dünya görüşüne bağlı. Türkiye AB ilişkileri çok merkezli, liberal uzlaşısı sonrası dünya düzeninde yeni bir rotaya doğru ilerlerken, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin devam eden önemi Türkiye AB ilişkilerinde de yeni bir ivme sağlanmasını gerektiriyor. Ancak özellikle Kıbrıs'ta çözümün iki tarafça çok farklı şekilde kurgulanmasının getirdiği tıkanıklık ve bunun Türkiye-AB ilişkilerinde müzakere sürecinden gümrük birliğine kadar olumsuz yansımaları aşılması zor engeller oluşturmaya devam

ediyor. Dışışleri Bakanı Hakan Fidan'ın Gymnich toplantısına katılımı bu açıdan kayda değer bir ilk adım olsa da, arkasının kararlı, somut adımlarla ve stratejik vizyon çerçevesinde gelmesi ilişkilerin geleceği açısından büyük önem taşıyor.

Çiğdem Nas, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. 1988 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimini bitirmiş, yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu (AT) Enstitüsü ve Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu'nda tamamlamış, doktorasını ise Marmara Üniversitesi AT Enstitüsü AB Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tamamlamıştır. 2009 yılından beri İktisadi Kalkınma Vakfı genel sekreterliği görevini yürütmektedir. Akademik çalışma alanları arasında Avrupa birliği, bölgesel bütünleşme, Avrupa siyaseti, Türkiye-AB ilişkileri, kimlik ve demokratikleşme bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Çiğdem Nas, "Dışışleri Bakanı 5 Yıl Aradan Sonra Gymnich Toplantısına Katıldı: Türkiye- AB İlişkilerinde Yeni Bir Dönemin İşareti, *Panorama*,

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.